

Anna Jakubczak¹

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

ZNACZENIE EKONOMII SPOŁECZNEJ W ZRÓŻNOWAŻONYM ROZOWJU

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych przesłanek dotyczących roli ekonomii społecznej w zrównoważonym rozwoju przy uwzględnieniu znaczenia partycypacji społecznej i społeczeństwa obywatelskiego oraz innowacji społecznych. Społeczeństwo obywatelskie i organizacje trzeciego sektora są potencjalnym źródłem innowacji społecznych oraz ich bezpośrednim beneficjentem. Rozwój ekonomii społecznej oraz coraz szersza koordynacja i instytucjonalizacja współpracy międzysektorowej umożliwią wykorzystanie innowacji społecznych na cele zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, innowacje społeczne, zrównoważony rozwój, społeczeństwo obywatelskie, jakość życia

Wprowadzenie

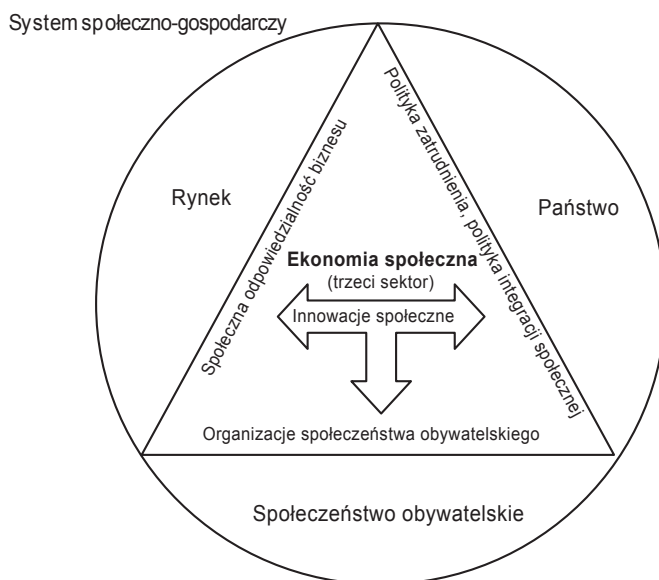
Rozwój społeczno-gospodarczy nie może zachodzić w obecnych czasach bez wykorzystania kapitału społecznego. Partycypacja obywateli w kreowaniu jakości własnego życia staje się faktem. Zakres partycypacji nadal ograniczają uwarunkowania wynikające z przeszłości. Relatywnie krótki okres po transformacji zaowocował jednak zamianami w tym zakresie. Społeczeństwo obywatelskie po 1989 roku przejęło odpowiedzialność za państwo, możemy zatem obserwować rozwój partycypacji społecznej w zarządzaniu na poziomie lokalnym. Partycypacja obywatelska jest jedną z form przejawiania odpowiedzialności obywateli

---

¹ Adres e-mail: ajakubczak@utp.edu.pl.

w życiu publicznym i dotyczy dwóch płaszczyzn – aktywności politycznej oraz społecznej². Te zmiany wpływają na wzrost znaczenia społeczeństwa obywatelskiego jako równorzędnego partnera w rozwiązywaniu problemów społeczno-gospodarczych oraz sektora ekonomii społecznej jako niezbędnego elementu modelu gospodarczego opartego na wielostronnej współpracy (rysunek 1). Jest to o tyle istotne, że partnerstwo wszystkich struktur sfery publicznej, prywatnej i pozarządowej jest najważniejszym instrumentem we wprowadzaniu zasad zrównoważonego rozwoju³.

Rysunek 1. Miejsce ekonomii społecznej w systemie społeczno-gospodarczym

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Hausner, *Ekonomia społeczna jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 11.

Spowolnienie gospodarcze, które obserwować można od lat 70. ubiegłego wieku, uwidacznia niedoskonałości wolnego rynku i ujawnia słabość rządów i finansów publicznych, których stan nie pozwala zapewnić odpowiedniego do potrzeb poziomu życia wszystkim grupom społecznym. Mechanizm rynkowy, ani państwo opiekuńcze tym bardziej, nie mogą sprostać wyzwaniu zapewnienia

² Z. Kinowska, *Kondycja społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, „Zagadnienia Socjalno-Gospodarcze” 2012, nr 22(136), s. 1.

³ T. Borys, *Przedmowa*, w: *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Agenda 21 w Polsce – 10 lat po Rio*, red. T. Borys, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2003, s. 7.

obywatelom takiej jakości życia, jakiej oni oczekują. Wobec niemocy wolnego rynku i bezsilności rozwiązań wywodzących się z nurtu neoliberalnego⁴ pozostaje rozpatrzenie paradygmatu i rozwiązań prezentowanych w ramach ekonomii społecznej, które wpisują się w koncepcję społecznej gospodarki rynkowej⁵.

W dobie gospodarki opartej na wiedzy (GOW) wdrażane są rozwiązania umożliwiające partycypację obywateli w coraz szerszym zakresie życia publicznego społeczności lokalnych. Obywatele mają możliwość wpływania na konkretne aspekty własnej jakości życia poprzez innowacje społeczne w ramach trzeciego sektora.

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych przesłanek dotyczących roli ekonomii społecznej w zrównoważonym rozwoju, przy uwzględnieniu znaczenia partycypacji społecznej i społeczeństwa obywatelskiego oraz innowacji społecznych.

1. Znaczenie i stan partycypacji społecznej i społeczeństwa obywatelskiego

W czasach gospodarki centralnie planowanej dążono do eliminacji form organizacji społeczeństwa wokół miejsc zamieszkania. Obawiano się inicjatyw lokalnych, opierających się na wspólnocie interesów mieszkańców. Przeciwdziałano tym samym kształtowaniu się lokalnych społeczności, ponieważ właśnie więzi sąsiedzkie stanowią podstawowy element łączący obywateli i tworzą sieć organizacji społeczeństwa.

Jednym z głównych celów transformacji ustrojowej, oprócz wprowadzenia zasad wolności, demokracji, państwa prawa i gospodarki rynkowej, było stworzenie funkcjonującego społeczeństwa obywatelskiego⁶. Wysoki poziom partycypacji obywatelskiej jest warunkiem pomyślnego działania państwa demokratycznego, a aktywność polityczna, szczególnie społeczna, jest warunkiem realizowania zasad partycypacji społecznej. Te zaś są siłą napędową dla zrównoważonego rozwoju.

Coraz większa część społeczeństwa chce aktywnie uczestniczyć w życiu publicznym i gospodarczym, a przez to czynnie wpływać na jakość własnego życia⁷. Pomimo że aż 68% Polaków nie podejmuje się działalności społecznej

⁴ G. Kołodko, *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2013, s. 15.

⁵ I. Kuraszko, B. Rok, *Społeczna odpowiedzialność biznesu i ekonomia społeczna*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2007, nr 7, s. 4.

⁶ S. Raabe, *Transformacja i społeczeństwo obywatelskie w Polsce. Kościół jako sojusznik społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, „Raporty Fundacji Konrada Adenauera” 2008, nr 9, s. 4.

⁷ *Wprowadzenie, w: Wizja 2015. Innowacje społeczne*, pwc, Warszawa 2013, s. 3.

w zorganizowany sposób, to aż 30-procentowy udział obywateli Polski włączających się w działania społeczne pozwala zauważyć wzrost tej aktywności po 1989 roku zarówno w aspekcie zasięgu (liczba zaangażowanych obywateli), jak i zakresu (liczba realizowanych dziedzin) tej działalności.

Polska ma jeden z najniższych poziomów partycypacji społeczeństwa obywatelskiego w Europie⁸. Przyczyn jest wiele. Wyobrażenia po wielkiej transformacji ustrojowej zderzają się z pogłębiającą się niechęcią Polaków do aktywności obywatelskiej. Jest to duża przeszkoda w budowaniu kapitału społecznego opartego na zaufaniu i więziach społecznych⁹.

Pasywność społeczna determinowana jest również przez upartyjnienie życia politycznego, w tym zwłaszcza samorządów terytorialnych. Wiąże się to także z upolitycznieniem podmiotów społeczeństwa obywatelskiego, które z samorządami współpracują, na przykład kontrowersje i brak zaufania wywołuje kwestia przyznawania środków publicznym organizacjom pozarządowym, które otrzymują je za pośrednictwem władz lokalnych.

Wśród przeszkód rozwoju społeczeństwa obywatelskiego należy wymienić, poza organizacyjno-prawnymi, także mentalnościowe, są to: świadomość jednostek i bariery tworzenia się kapitału społecznego. Problemy te pogłębiane są poprzez brak zaufania społecznego, niewiarę w możliwości wpływu na sytuację kraju albo społeczności lokalnej, brak wiary w skuteczność działań obywatelskich. Wśród czynników mentalnościowych utrudniających rozwój społeczeństwa obywatelskiego należy wymienić także: konsumpcjonizm, indywidualizm, silne zorientowanie na sukces w sferze materialnej¹⁰.

Kolejną grupą barier rozwoju społeczeństwa obywatelskiego są czynniki makrostrukturalne, a wśród nich brak wytworzonej klasy średniej stanowiącej w młodych demokracjach zaplecze finansowe i społeczne dla organizacji pozarządowych. Nie jest odpowiednio rozwinięte również wsparcie finansowe i organizacyjne ze strony państwa¹¹. Zła sytuacja finansowa NGO jest spowodowana tym, że głównymi źródłami finansowania obok wpłat dobrowolnych są środki publiczne stanowiące prawie 36% ich budżetu. Jest to poziom nawet trzykrotnie niższy niż w krajach zachodnioeuropejskich¹².

⁸ P. Gliński, *Die Zivilgesellschaft in Polen*, „Polen-Analysen” 2008, nr 25, s. 9.

⁹ Z. Kinowska, *op.cit.*, s. 1–4.

¹⁰ *Ibidem*, s. 2.

¹¹ A. Paczeński, *Bariery obywatelskości w polskim społeczeństwie po 1989 roku*, w: *Europa obywateli. Polskie społeczeństwo obywatelskie in acta*, red. W. Bokajło, A. Wiktorska-Święcicka, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław 2007, s.144.

¹² P. Gliński, *op.cit.*, s. 5.

Niekorzystne dla rozwoju aktywnych postaw obywatelskich są także inne negatywne zjawiska makroekonomiczne, jak: nadmierne rozwarstwienie społeczne i ubóstwo, długotrwałe bezrobocie, dyskryminacja z powodu odmienności oraz migracje zarobkowe, które działają destrukcyjnie na sieci społeczne. Prowadzą one bowiem do nasilania się zjawisk marginalizacji i wykluczenia społecznego. Istotnie destrukcyjne są też patologie społeczne i instytucjonalne, początki anomii, komercjalizacji i medializacji kultury oraz kryzys życia politycznego. Co istotne, przyczyny rozkładu społeczeństwa obywatelskiego są również przez ten rozkład potęgowane¹³.

Brak wspólnego działania utrudnia rozwój ekonomiczny i społeczny. Łatwiej rozwiązywać problemy społeczne, gdy obywatele chcą wziąć część odpowiedzialności na siebie. Aktywność społeczna to sposób na to, aby obywatele przyczyniali się do polepszenia poziomu, ale także jakości życia społeczeństwa. Ma to również znaczenie w wymiarze indywidualnym, ponieważ, jak podkreślają psychologowie, partycypacja w życiu publicznym prowadzi do odczuwania wyższej satysfakcji z życia, a tym samym polepszenia jego jakości¹⁴.

2. Ekonomia społeczna jako źródło innowacji społecznych

Efektom przemian demokratycznych i tworzenia się załączków społeczeństwa obywatelskiego jest rozwój i wzrost znaczenia sektora ekonomii społecznej.

A. Swędziół twierdzi, że: „Ekonomia społeczna to szczególny sposób na kryzys, w walce z którym odbudowują się lokalne więzi nie tylko na rynku pracy, ale w szeroko pojętej gospodarce”¹⁵.

J. Hausner sytuuje ekonomię społeczną, pojmowaną jako segment podmiotów gospodarczych, w trójkącie pomiędzy gospodarką rynkową, społeczeństwem obywatelskim a państwem demokratycznym. Ekonomię społeczną charakteryzują między innymi następujące wartości: solidarność i spójność społeczna, odpowiedzialność społeczna i zaangażowanie, demokracja i uczestnictwo. Najważniejszym celem ekonomii społecznej jest podejmowanie działań polegających na przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu. Ten i inne cele społeczne odróżniają ją od sektora prywatnego nastawionego na zysk. Najważniejszymi wyróżnikami w relacji do sektora publicznego jest sprawowanie władzy w pod-

¹³ *Ibidem*, s. 2.

¹⁴ A.M. Zalewska, B. Krzywiz-Rynkiewicz, *Psychologiczne portrety młodych obywateli*, Scholar, Warszawa 2011, s. 15–16.

¹⁵ A. Swędziół, wypowiedź w: E. Cegła, *Ekonomia społeczna – dobry sposób na rozwój*, „Ekonomia Społeczna” 2012, nr 1, s. 83.

miotach ekonomii społecznej przez obywateli i podmioty obywatelskie oraz kierowanie działań do określonej grupy beneficjentów¹⁶.

Według R. Towlaskiego sektor ekonomii społecznej ma przede wszystkim te zalety, że przyczynia się do wzrostu poziomu życia, gdyż jest źródłem wysokiej jakości miejsc pracy oraz ma istotne znaczenie w tworzeniu spójności społecznej i rozwoju lokalnego¹⁷. Najczęściej jest to działalność w skali mikro i z lokalnymi korzeniami prowadzona dla tych, którym najbardziej brak równości szans. Podmioty ekonomii społecznej są przedsiębiorcze i innowacyjne, czerpią przewagę z niższych kosztów pracy pozyskiwanej z wolontariatu, a także są efektywniejsze niż podmioty sektora publicznego czy prywatnego w tych obszarach życia społecznego, którymi tamte nie są zainteresowane lub w których nie potrafią działać. Jednocześnie podmioty ekonomii społecznej są źródłem innowacji dzięki dotychczas niespożytkowanym i niedocenianym zasobom związanym z kapitałem społecznym oraz kreują nowe usługi i dostarczają usług tradycyjnych w nowy sposób¹⁸.

Te wszystkie zalety i przewagi ekonomii społecznej nie oznaczają, że należy nią zastąpić rynek i państwo. W. Kwaśnicki uważa, że ekonomia społeczna jest komplementarna względem rynku i państwa i pozwala na łagodzenie problemów społecznych, przyczynia się do ewolucji tych dwóch elementów, a przez to – do długotrwałego rozwoju społeczno-gospodarczego¹⁹.

Sama idea współpracy międzysektorowej wynikająca ze zmieniającego się podejścia do aktywności poszczególnych sektorów w rozwiązywaniu problemów społeczno-gospodarczych zasługuje na miano innowacji społecznych²⁰. W jednej z definicji stwierdzono, że innowacje społeczne to nowe rozwiązania pod różną postacią, które zaspokajają potrzeby społeczne efektywniej niż dotychczasowe rozwiązania. Efektywność ta wynika również z możliwości połączenia zasobów różnych sektorów. Przykładem takich rozwiązań mogą być na przykład: mikro-kredyty, *fair trade*²¹, Domy dla Dzieci prowadzone przez Gdańską Fundację Innowacji Społecznych²², wspólna konsumpcja, banki czasu.

¹⁶ J. Hausner, *Ekonomia społeczna jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 9–10.

¹⁷ R. Towlaski, *Rozwój sektora gospodarki społecznej w krajach Unii Europejskiej. Wnioski dla Polski*, mimeo, Warszawa 2004, s. 5.

¹⁸ J. Hausner, *op.cit.*, s. 10.

¹⁹ W. Kwaśnicki, *Gospodarka społeczna z perspektywy ekonomii liberalnej*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 11.

²⁰ M. Panek-Owsiańska, *Innowacje społeczne*, w: *Wspólna odpowiedzialność. Rola innowacji*, red. N. Ćwik, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2013, s. 43.

²¹ P. Kaczmarek, E. Tomkiewicz, *Innowacje społeczne z perspektywy prac Grupy Roboczej w projekcie Wizja 2050*, w: *Wizja 2015. Innowacje społeczne*, pwc, Warszawa 2013, s. 7.

²² M. Panek-Owsiańska, *op.cit.*, s. 43.

Innowacje społeczne to niezastąpiony czynnik rozwoju, są one jednocześnie wynikiem oraz przyczyną zmian społecznych²³. Rozwój przez innowacje polega na wykorzystywaniu potencjału twórczego naukowców oraz innych członków społeczeństwa. Korzyścią wynikającą z uczestnictwa społeczeństwa we wdrażaniu innowacji społecznych jest tworzenie relacji. Rozwój innowacji społecznych następuje we wszystkich obszarach aktywności człowieka. Rośnie udział tego rodzaju innowacji w zakresie między innymi budowy i rozwoju strategii regionalnych z udziałem społeczeństwa, aktywizacji i włączania społecznego oraz rozwoju ekonomii społecznej²⁴.

Wzrost aktywności społeczeństwa jako efektu rozwoju GOW spowodował, że pojawiły się nowe możliwości kreowania innowacji społecznych. Innowacje te nie powstają wyłącznie w ramach biznesu, ale także równolegle w ramach innych podmiotów. Najczęściej są to grupy społeczne zorganizowane, ale także nieformalne²⁵. Ważnym elementem jest też współpraca międzysektorowa w różnych konfiguracjach.

W ramach współpracy biznesu z rządem i społeczeństwem obywatelskim można wyróżnić wiele form kooperacji na rzecz realizacji celów społecznych. Rozpocząć można od sponsoringu oraz filantropii, jednak najwyższy potencjał innowacyjny można osiągnąć, realizując w biznesie zasady społecznej odpowiedzialności. Innowacje społeczne tworzone w ramach współpracy z biznesem są odpowiedzią na potrzeby społeczne, ale wykraczają poza tradycyjnie rozumianą filantropię. Polegają one na tym, że biznes jest źródłem produktów, procedur i modeli biznesowych, które umożliwiają tworzenie społecznej współpracy na rzecz zrównoważonego rozwoju²⁶.

Podsumowanie

Możliwość partycypacyjnego udziału obywateli w sprawowaniu władzy, którą zapewnia demokracja, jest warunkiem inicjatywności i kreatywności, które mogą mieć następnie odzwierciedlenie w postaci skutecznie wdrożonych innowacji społecznych, a te z kolei są niezbędnym elementem dla procesów zarządzania zrównoważonym rozwojem.

²³ J. Howaldt, M. Schwarz, *SocialInnovation: Concepts, Researchfields and Internationaltrends*, Aachen University, Aachen 2010, www.internationalmonitoring.com, s. 28 (12.06.2014).

²⁴ *Guide To Social Innovation*, European Commission, Brussels 2013.

²⁵ A. Olejniczuk-Merta, *Innowacje społeczne*, „Konsumpcja i Rozwój” 2013, nr 1, s. 32.

²⁶ M. Panek-Owsiańska, *op.cit.*, s. 42–44.

Innowacje pojmowane w szerokim zakresie przyczyniają się do wzrostu dobrobytu społeczeństwa i rozwoju gospodarczego. Innowacje społeczne prowadzą do zmian w sferze społecznej dzięki aktywnemu uczestnictwu społeczeństwa w kształtowaniu tych zmian, oddziałują także na poprawę jakości życia różnych grup.

Pomimo wielu korzyści wynikających z prezentowania postaw obywatelskich zarówno w wymiarze ekonomicznym, płynących z przedsiębiorczości, jak i w sferze społecznej, wynikających z zadowolenia z uczestnictwa w życiu czy utrzymywania szerokiej sieci więzi międzyludzkich, obywatele Polski w większości pozostają poza sferą społeczeństwa obywatelskiego. Może być to główna bariera kreacji i wdrażania innowacji społecznych w naszym kraju.

Żaden z trzech sektorów nie może podołać samodzielnie wszystkim wyzwaniom zrównoważonego rozwoju, dlatego potrzebna jest współpraca i tworzenie struktur tej współpracy, aby możliwe było wykorzystanie potencjału innowacyjnego społeczeństwa.

Rozwiązania systemowe na poziomie krajowym czy wyższym często nie uwzględniają szczególnych potrzeb niektórych członków społeczeństwa, dlatego mogą prowadzić do nierówności społecznych i wykluczenia. Podstawowym celem biznesu jest prowadzenie działalności gospodarczej w sposób efektywny ekonomicznie, dlatego co do zasady cele społeczne mogą znajdować się w katalogu jego celów pobocznych. Społeczności lokalne mają największą zdolność rozpoznawania własnych potrzeb, dlatego są cennym partnerem w realizacji innowacji społecznych i zarządzania zrównoważonym rozwojem.

Literatura

- Borys T., *Przedmowa*, w: *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Agenda 21 w Polsce – 10 lat po Rio*, red. T. Borys, Ekonomia i Środowisko, Białystok 2003.
- Guide To SocialInnovation*, European Commission, Brussels 2013.
- Gliński P., *Die Zivilgesellschaft in Polen*, „Polen-Analysen” 2008, nr 25.
- Hausner J., *Ekonomia społeczna jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1.
- Howaldt J., Schwarz M., *SocialInnovation: Concepts, Researchfields and Internationaltrends*, Aachen University, Aachen 2010, www.internationalmonitoring.com (12.06.2014).
- Kaczmarek P., Tomkiewicz E., *Innowacje społeczne z perspektywy prac Grupy Roboczej w projekcie Wizja 2050*, w: *Wizja 2015. Innowacje społeczne*, Warszawa 2013.
- Kinowska Z., *Kondycja społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, „Zagadnienia Społeczno-Gospodarcze” 2012, nr 22(136).

- Kołodko G., *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2013.
- Kuraszko I., Rok B., *Społeczna odpowiedzialność biznesu i ekonomia społeczna*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2007, nr 7.
- Kwaśnicki W., *Gospodarka społeczna z perspektywy ekonomii liberalnej*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2.
- Olejniczuk-Merta A., *Innowacje społeczne*, „Konsumpcja i Rozwój” 2013, nr 1.
- Pacześniak A., *Bariery obywatelskości w polskim społeczeństwie po 1989 roku*, w: *Europa obywateli. Polskie społeczeństwo obywatelskie in actu*, red. W. Bokajło, A. Wiktorska-Święcicka, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław 2007.
- Panek-Owsiańska M., *Innowacje społeczne*, w: *Wspólna odpowiedzialność. Rola innowacji* red. N. Ćwik, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2013.
- Raabe S., *Transformacja i społeczeństwo obywatelskie w Polsce. Kościół jako sojusznik społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, „Raporty Fundacji Konrada Adenauera” 2008, nr 9.
- Śwędzioł A., wypowiedź w: E. Cegła, *Ekonomia społeczna – dobry sposób na rozwój*, „Ekonomia Społeczna” 2012, nr 1.
- Towalski R., *Rozwój sektora gospodarki społecznej w krajach Unii Europejskiej. Wnioski dla Polski*, mimeo, Warszawa 2004.
- Wprowadzenie*, w: *Wizja 2015. Innowacje społeczne*, pwc, Warszawa 2013.
- Zalewska A.M., Krzywisz-Rynkiewicz B., *Psychologiczne portrety młodych obywateli*, Scholar, Warszawa 2011.

THE IMPORTANCE OF SOCIAL ECONOMY IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract

The purpose of this article is to present some evidence on the role of the social economy in sustainable development, taking into account the importance of public participation and civil society and social innovation. too. The development of social economy and the ever increasing coordination and institutionalization of cross-sectoral cooperation gives the possibility to use social innovation to sustainable development objectives.

Keywords: social economy, social innovation, sustainable development, civil society, quality of life

JEL Codes: O35, A13

Translated by Anna Jakubczak

